

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

УДК 657.1:342.734:338.432

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

В. С. Ніценко, к.е.н., доцент

О. Ю. Цуканов, к.е.н., доцент

О. М. Галицький, к.е.н.

Одеський державний аграрний університет

Здійснено розгляд нормативно-правового регулювання обліку розрахунків з соціального забезпечення. Як база нарахування на оплату праці прийнятий єдиний внесок, що включає та замінює страхові внески до Пенсійного фонду, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду соціального страхування на випадок безробіття, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві.

Ключові слова: соціальне забезпечення, облік розрахунків, єдиний внесок, страхові внески, страхове забезпечення

Постановка проблеми. Спрямована на задоволення потреб працівників політика дозволяє працівникам повністю розкрити і реалізувати свій фізичний та інтелектуальний потенціал і, в результаті, забезпечити економічне зростання самого підприємства. Вона полягає у наданні працівникам підприємства набору додаткових соціальних благ та гарантій, які покликані, перш за все, задовольнити потреби працівників та їх родин, а також стимулювати до подальшої роботи саме на цьому підприємстві. Такий набір додаткових благ та гарантій отримав назву соціального або компенсаційного пакету.

Наявність соціального пакету часто стає вирішальним фактором мотивації працівника до співпраці з тим чи іншим підприємством. Так, для залучення висококваліфікованих фахівців підприємства запроваджують соціальні, або так звані компенсаційні, пакети. Склад таких пакетів розширюється для різних рівнів та груп персоналу, проте, в загальному вигляді соціальний пакет включає надання безпроцентних позик працівникам, забезпечення харчування працівників, компенсація їх побутових витрат (зокрема, в оплаті орендованого житла або погашення комунальних платежів), медичне обслуговування та страхування, надання працівникам можливості участі у культурних та спортивних заходах тощо.

Різноманітність послуг та благ у соціальному пакеті підприємства, неузгоджені питання оподаткування витрат на його забезпечення працівникам підприємства обумовлюють необхідність удосконалення документального оформлення та облікового забезпечення таких операцій. З одного боку, це дозволить проконтролювати операції підприємства та забезпечити сторони колективного договору повною та достовірною інформацією про ступінь його виконання, а з іншого – дозволить підприємству відстоювати свою позицію у податкових спорах, оскільки щодо зазначених вище операцій у контролюючих органів існують

подекуди протилежні позиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання обліку розрахунків з соціального забезпечення висвітлені в роботах провідних вчених-економістів, зокрема: обліку розрахунків зі страхування в бюджетних установах в роботах Р.Т. Джоги, С.В. Свірка, Л.М. Сінельника, М.Г. Михайлова, М.І. Телегунь, О.П. Славкової та ін.; обліку розрахунків за загальнодержавним страхуванням – В.Я. Плаксієнка, М.І. Беленкової, М.Ф. Огігчука, І.В. Жиглей, І.В. Замули, О.В. Олійника, Ф.Ф. Бутинця та ін.; обліку розрахунків з заробітної плати – С.І. Дробязка, Т.М. Козира, С.Б. Холод, П.Й. Атамаса тощо. Зазначені питання в роботах авторів розглядаються не відокремлено, а як складова обліку розрахунків з соціального забезпечення.

Невід'ємною складовою соціального забезпечення являється нормативно-правове регулювання обліку розрахунків з соціального забезпечення, зокрема: Закони України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням і похованням», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», «Про загальнообов'язкове державне страхування на випадок безробіття», «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» тощо, Податковий кодекс України, Постанови КМУ, Інструкції та інші документи.

Метою дослідження є розгляд науково-теоретичних основ соціального забезпечення та їх обліку на підприємствах сільського господарства.

Предметом дослідження є науково-методичні та практичні аспекти обліку розрахунків з соціального забезпечення в умовах ринкових відносин з урахуванням специфіки підпри-

емств аграрного сектора.

Результати досліджень. Соціальне забезпечення (соціальний захист) – система суспільно-економічних заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення населення від соціальних ризиків (хвороба, інвалідність, старість, втрата годувальника, безробіття, нещасний випадок на виробництві тощо).

З макроекономічної точки зору соціальне забезпечення – це система управління соціальними ризиками з метою компенсації шкоди, зниження або запобігання їх дії на процес розширеного відтворення населення. Як соціально-економічна категорія соціальне забезпечення є відносинами щодо перерозподілу національного доходу з метою забезпечення встановлених соціальних стандартів життя для кожної людини в умовах дії соціальних ризиків.

Турбота про працівників є невід'ємною частиною соціальної політики підприємств.

Соціальний захист є одним з головних завдань соціальної держави. Більше того, соціальний захист особи має відношення і до такої категорії, як мораль. Вважається, що з огляду на стан соціальної захищеності особи у суспільстві визначаються його моральні засади, тобто соціальний захист є своєрідним критерієм зрілості суспільства і самої держави.

Існують декілька варіантів наукового визначення поняття «соціальне забезпечення». Зокрема, воно розглядається як: форма розподілу, що гарантує громадянам нормальний рівень життєвого та культурного стандарту понад винагороду за працю з настанням старості, втрати працездатності чи годувальника; система матеріального забезпечення і обслуговування громадян за віком, через хворобу, інвалідність, безробіття, на випадок втрати годувальника, виховання дітей та в інших випадках, передбачених законодавством; спосіб розподілу частки валового внутрішнього продукту шляхом надання громадянам матеріальних благ з метою вирівнювання їхніх особистих доходів у разі настання соціальних ризиків за рахунок засобів цільових фінансових джерел в обсязі та на умовах, встановлених державою для підтримання їх повноцінного соціального статусу.

У літературі висвітлюються різні системи принципів. К. Скрипкіна запропонувала таку систему принципів правового регулювання соціального забезпечення [6]:

- соціальне забезпечення на умовах обов'язкового державного соціального страхування всіх працюючих громадян;
- різноманітність форм і видів соціального забезпечення застрахованих працівників;
- диференціація умов і норм соціального забезпечення залежно від характеру й тривалості трудової діяльності та розміру страхових внесків працівників;
- забезпечення пенсіями та допомогами на

рівні прожиткового мінімуму;

- здійснення соціального забезпечення за рахунок коштів державних та недержавних страхових фондів;

- здійснення соціального забезпечення органами державного управління;

- охорона й захист прав і законних інтересів громадян на соціальне забезпечення.

Конституція України встановила право громадян на соціальний захист, у тому числі й на соціальне забезпечення.

Відповідно до Конституції України соціальний захист базується на соціальному страхуванні і соціальному забезпеченні.

Право на соціальний захист є центральним соціальним конституційним правом. За Конституцією України (ст. 46), це право включає право на забезпечення громадян у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них причин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Поряд з детальним визначенням права на соціальний захист у Конституції закріплена система його гарантій. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, який встановлено законом. Зрозуміти сутність соціального захисту як одного з конституційних прав можна лише з урахуванням форм задоволення потреб громадян із спеціальних фондів.

Стаття 46 Конституції України визначає право особи на соціальний захист за рахунок бюджетних коштів. Цей вид соціального забезпечення отримав назву «державна соціальна допомога».

Допомогами зі соціального забезпечення називаються всі, крім пенсій, державні виплати із відповідних фондів, які надаються громадянам у передбачених законом випадках. Державна соціальна допомога надається за рахунок коштів Державного бюджету особам, які не застраховані у системі загальнообов'язкового соціального страхування.

Соціальний захист має ряд ознак. По-перше, це система суспільних відносин, яка призначена для задоволення особистих матеріальних потреб громадян через індивідуальну форму розподілу зі спеціальних фондів. По-друге, соціальний захист здійснюється державою за рахунок коштів суспільства. По-третє, кошти надаються замість заробітної плати або як додаток до неї у випадках, передбачених законодавством, у разі втрати чи

зниження заробітку, додаткових витрат або неможливості працевлаштування.

Соціальний захист має на меті дати кожному члену суспільства, незалежно від соціального статусу, національної або расової приналежності, можливість вільного розвитку, реалізації власних здібностей, а також підтримання стабільності в суспільстві, тобто запобігання соціальній напруженості, яка виникає через майнову, расову, культурну, соціальну нерівність та виявляє себе у страйках, актах громадянської непокорності, сутичках між певними групами населення.

Соціальний захист здійснює свою превентивну функцію шляхом захисту особи та її сім'ї від втрати доходу у разі безробіття, старіння, хвороби або смерті та поліпшення її добробуту через соціальне страхування.

Отже, соціальний захист містить як пасивні, так і активні заходи підтримки доходів. Пасивними заходами є соціальна допомога, активними – соціальне страхування.

Соціальне забезпечення можна визначити як організаційно-правову діяльність держави, спрямовану на матеріальне забезпечення осіб, які не мають виходу на ринок праці, не застраховані в системі загальнообов'язкового соціального страхування, зазнали соціального ризику, внаслідок чого втратили здоров'я та (або) засоби до існування і не можуть матеріально забезпечити себе та своїх утриманців. Суттю соціального забезпечення є діяльність держави щодо надання особі гарантованого законом мінімуму засобів до існування для забезпечення достатнього рівня життя.

Згідно Закону № 2464-ВР: «Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування» [4]. Цей Закон визначає також правові та організаційні засади забезпечення збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, умови та порядок його нарахування і сплати та повноваження органу, що здійснює його збір та ведення обліку.

Основною ідеєю Закону № 2464 є запровадження єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що замінить страхові внески до Пенсійного фонду, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду соціального страхування на випадок безробіття, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві. При цьому залишаються чинними у частинах, що не суперечать закону про єдиний соціальний внесок,

чотири соціальні закони, а саме:

- Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. № 1058-IV;

- Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» від 18.01.2001 р. № 2240-III;

- Закон України «Про загальнообов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття» від 02.03.2000 р. № 1533-III;

- Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23.09.1999 р. № 1105-XIV.

Ці окремі соціальні закони продовжують визначати порядок отримання дотацій та допомоги від фондів соціального страхування. За відповідними фондами соціального страхування залишається й право контролю своїми коштами.

Обчислення єдиного внеску здійснюється на підставі бухгалтерських та інших документів, відповідно до яких провадиться нарахування (обчислення) або які підтверджують нарахування (обчислення) виплат (доходу), на які відповідно до цього Закону нараховується єдиний внесок (ст. 9, п. 2).

Ставка єдиного внеску залежить від виду економічної діяльності і коливається від 36,76% до 49,7% (ст. 8 п. 5).

Основним законодавчим документом, згідно з яким проводиться нарахування єдиного внеску, є Закон України «Про оплату праці» [5], який визначає економічні, правові і організаційні основи оплати праці працівників, що знаходяться в трудових відносинах, на підставі трудового договору з підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності.

Крім того, розробленим у виконання вищезгаданого Закону нормативним документом, який визначає склад витрат з оплати праці, є Інструкція зі статистики заробітної плати, затверджена наказом Державного комітету статистики України від 13.01.2004 р. № 5.

Згідно Інструкції № 5 витрати на оплату праці складаються з:

- 1) фонду основної заробітної плати;
- 2) фонду додаткової заробітної плати;
- 3) інших заохочувальних і компенсаційних виплат.

В той же час в Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам», затвердженому наказом Міністерства фінансів України від 22.11.2003 р. № 601, передбачена наступна класифікація виплат працівникам:

- поточні виплати;
- виплати при звільненні;
- виплати при завершенні трудової діяльності;

- виплати інструментами власного капіталу;
- інші довгострокові виплати [3].

Законодавством встановлені максимальні суми доходів працівників, що підлягають соціальному страхуванню.

Слід мати на увазі, що ставки нарахування на зарплату та утримань із неї до вказаних фондів можуть змінюватись на основі законодавчих актів.

Суми відрахувань на соціальне страхування щомісячно включається до фактичних видатків бюджетних установ і відносяться на ті самі рахунки, на які віднесено нараховану заробітну плату. Витрати відображаються по коду КЕКВ-1120 «Нарахування на заробітну плату» [1].

Голова Державного центру зайнятості, керівник виконавчої дирекції Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття В. Галицький пояснив, що кожен п'ятий український працівник одержує зарплату в конвертах. За його словами, «в державі загальна заробітна плата всіх форм власності складає 310 млрд. грн. А приблизно 60-70 мільярдів люди отримують у конвертах» [2]. В результаті власник намагається всіляко економити на витратах, у тому числі і на оплаті праці, чим і зумовлюється приховування даних про фактично нарахований дохід найманих працівників. З боку найманих працівників чітко прослідковуються дві позиції:

1) в умовах існування значного рівня безробіття особі, яка влаштовується на роботу, часто доводиться погоджуватись на ті умови, які пропонує їм роботодавець для того, щоб мати якісь кошти для існування;

2) за умов великого податкового навантаження найманий працівник погоджується на неофіційну заробітну плату з метою одержання більшого доходу.

Якщо перша позиція, з погляду найманого працівника, є зрозумілою, то друга свідчить про низький рівень соціальної свідомості громадян. Адже, окрім того, що такий підхід сприяє розвитку тіньового сектору, наймані працівники самі позбавляють себе соціальної захищеності як в теперішній час (виплата застрахованим особам допомоги з тимчасової непрацездатності, вагітності та пологів, при народженні дитини, відпуск-

них, можливість одержання кредитів в банках за достатнього рівня доходу), так і в майбутньому (відсутність пристойного доходу для нарахування пенсії). Якщо сума нарахованого доходу не буде відображена в системі бухгалтерського обліку, вона не потрапить в розрахунок відповідних соціальних виплат.

Висновки та пропозиції. Говорячи про місце соціального страхування та соціального забезпечення в системі бухгалтерського обліку, слід розглядати наступні його об'єкти:

1) розрахунки за виплатами працівникам, що відображаються у складі поточних зобов'язань та є базою для нарахування соціальних виплат;

2) розрахунки за соціальним страхуванням, що відображаються у складі поточних зобов'язань та складаються із сум, нарахованих на фонд оплати праці та утриманих з доходу працівника, щовключає основну і додаткову заробітну плату, а також інші заохочувальні та компенсаційні виплати;

3) витрати підприємства, до складу яких входять нараховані працівникам виплати;

4) грошові кошти в готівковій та безготівковій формі та їх рух (за умови випадків виплати заробітної плати в натуральній формі – товарно-матеріальні цінності, які видаються працівникам).

Лише за умови відображення в бухгалтерському обліку повної, правдивої та неупередженої інформації про всі ці об'єкти з обов'язковим наступним контролем (в першу чергу, з боку державних органів) можна досягти поставленої мети та забезпечити найманим працівникам той рівень соціальної захищеності, який передбачений чинним законодавством України.

Окрім цього, виконання вимог законодавства, яке має свої переваги та недоліки, призведе до зменшення нелегальних схем господарювання, виведення з тіні значної суми коштів, а, відповідно, до збільшення надходжень до державних бюджетних та небюджетних фондів. Це дасть змогу:

- 1) переглянути існуючі норми оподаткування;
- 2) підвищити розмір соціальних виплат;
- 3) підвищити життєвий рівень населення;
- 4) покращити соціально-економічне становище країни в цілому.

Список використаної літератури:

1. Бухгалтерський облік у бюджетних установах: Навч. посіб. / М.Г. Михайлов, М.І. Телегунь, О.П. Славкова. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 384 с.
2. Лашенко О. «Конвертована» зарплата. 60 мільярдів гривень в Україні платять неофіційно. [Електронний ресурс] / О. Лашенко, М. Набока. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/article.aspx?id=1183836>.
3. Облік та оподаткування підприємств малого бізнесу: Навч. посіб. / С.І. Дробязко, Т.М. Козир, С.Б. Холод; за заг. ред. П.Й. Атамаса. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 416 с.
4. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 № 2464-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 2-3. – Ст. 11.
5. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 № 108/95-ВР з наступними змінами та допов-

неннями // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 17. – Ст. 121.

6. Скрипкіна К. Єдиний соціальний внесок: як це буде... / К. Скрипкіна // Податки та бухгалтерський облік. – № 67. – 2010. – С. 37-46.

Проведено рассмотрение нормативно-правового регулирования учета расчетов по социальному обеспечению. В качестве базы начисления на оплату труда принят единый взнос, который включает и заменяет страховые взносы в Пенсионный фонд, Фонд социального страхования по временной потере трудоспособности, Фонд социального страхования на случай безработицы, Фонд социального страхования от несчастных случаев на производстве.

Ключевые слова: социальное обеспечение, учет расчетов, единый взнос, страховые взносы, страховое обеспечение

As a base charge of labor adopted a single fee that includes and replaces the premiums to the Pension Fund, Social Insurance Fund for Temporary Disability, Social Insurance Fund for Unemployment, Social Insurance Fund against accidents at work.

Keywords: social security, the payments, single payment, insurance premiums, insurance

Дата надходження до редакції: 07.05.2013

Рецензент: д.е.н., професор Борисова В.А.

УДК 339.137

ФОРМАЛІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

К.В. Бондар, к.е.н., доцент, Луганський національний аграрний університет

У статті досліджено генезис таких базових дефініцій як «механізм», «господарський механізм», «фінансовий механізм», розкрито формальні аспекти фінансового механізму, визначено аспекти прояву дії фінансового механізму при реалізації імперативів розвитку соціально-економічних систем.

Ключові слова: механізм, фінансовий механізм, розвиток, соціально-економічні системи.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Основною формою регулювання економічних процесів у ринкових умовах є фінансовий механізм.

Підприємства, як складні соціально-економічні системи, повинні розробити фінансову політику, тобто усвідомити куди саме слід прямувати на даному відрізку часу, а потім її реалізувати, втілити. Для цього й створюється фінансовий механізм у формі методів, інструментів, важелів, які забезпечують формування необхідних потоків коштів. Вхідні потоки будуть формувати доходну частину фондів, а вихідні - забезпечувати цільові витрати, таким чином здійснюється практична реалізація цілей фінансової політики.

На сьогодні майже не розкрито формальні аспекти фінансового механізму, особливої уваги заслуговують питання економічної інтерпретації сутності та змісту категорій «механізм», «фінансовий механізм» та їх взаємозв'язок з імперативами розвитку підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Важливий внесок в дослідження теоретичних та практичних аспектів сталого розвитку зробили видатні вітчизняних та зарубіжні вчені О. Барановський, І. Бланк, В. Богачов, О. Василик, В. Геєць, В. Гончаров, К. Горячева, О. Гудзь, Н. Давиденко, Т. Загорельська, М. Дем'яненко, Е. Дмитренко, А. Єпіфанов, М. Єрмошенко,

О. Непочатенко, Л. Лігоненко, Б. Пасхавер, П. Саблук, В. Синчак, В. Ткаченко, В. Юрчишин та ін.

Докладні дослідження щодо сутності, структури і дії фінансового механізму, економічного механізму та фінансово-економічного механізму знайшли своє відображення у працях таких вчених, як М. Артус, І. Балабанов, А. Єпіфанов, О. Ковалюк, М. Крупка, С. Львовчкін, В. Москаленко, В. Опарін, А. Поддєрьогін, І. Сало, В. Сенчагов, А. Шеремет, І. Школьник, С. Ярошенко.

Особливої актуальності набувають дослідження присвячені удосконаленню фінансового механізму в контексті дотримання імперативів розвитку підприємств.

Мета статті – дослідження теоретичного підґрунтя процесу формалізації фінансового механізму сталого розвитку підприємств.

Виклад основного матеріалу. Формалізація фінансового механізму сталого розвитку підприємств передбачає комплексне дослідження сутності, принципів, методів, чинників впливу, інструментів, важелів, процесів та мережних і функціональних зв'язків, що виникають між окремими складовими такого механізму.

Необхідно відзначити, що для становлення наукової парадигми сталого розвитку через ефективне управління, яке реалізується ґрунтуючись на розумінні дії фінансово-економічного механізму, необхідно визначити відповідний категоріаль-